

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

Satversmes tiesas tiesneša Jura Jelāgina

a t s e v i š ķ ā s d o m a s

lietā Nr. 2005-13-0106

“Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta pirmās daļas 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 9., 91. un 101. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. un 26. pantam”.

Saskaņā ar tiesas spriedumu apstrīdētās normas atbilst Latvijas Republikas Satversmes 1., 9., 91. un 101. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. un 26. pantam. Attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju Juri Bojāru tiesa savukārt atzina, ka apstrīdētās normas neatbilst augstāka juridiskā spēka normām.

Uzskatu, ka, tiesai atzīstot tiesību normu par neatbilstošu Satversmei attiecībā uz atsevišķu personu, tā ir atzīstama par pretrunā esošu Satversmei arī kopumā. Tiesību norma ietver sevī vispārēju priekšrakstu, t.i., tā ir attiecināma arī uz personām, kuras atrodas analogā situācijā kā persona, attiecībā pret kuru tika atzīts, ka tiesību norma ir pretrunā ar Satversmē nostiprinātajām cilvēka pamattiesībām.

Vai apstrīdētā norma ir pretrunā Satversmei attiecībā pret konstitucionālās sūdzības iesniedzēju – Juri Bojāru?

Kā zināms, pirms dažiem mēnešiem - 2006. gada 16. martā – Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) Lielā palāta pieņēma spriedumu lietā “Ždanoka pret Latviju”, kurā atzina, ka pieteicējas vēlēšanu tiesības, kas garantētas Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk — Konvencija) 1. protokola 3. pantā nav pārkāptas.

Kaut arī šajā lietā netika izvērtēta Valsts drošības komitejas (turpmāk – VDK) darbinieku vēlēšanu tiesību ierobežojumu tiesiskums, daudzas spriedumā ietvertās ECT nostādnes ir izmantojamas, izvērtējot arī konstitucionālās sūdzības iesniedzēja prasījumu.

Vispirms ir svarīgi atzīmēt, ka ECT Lietā palāta, izvērtējot vēlēšanu tiesību ierobežojumus, lēma pretēji ECT Pirmās palātas 2004. gada 17. jūnija spriedumam, kurš sākotnēji tika pieņemts “Ždanokas lietā”.

Lielā palāta norādīja, ka vēlēšanu tiesības pēc sava rakstura atšķiras no citām cilvēka pamattiesībām, tāpēc šajos gadījumos ir attaisnojama lielāka valsts rīcības brīvība ierobežojumu noteikšanā. Izvērtējot vēlēšanu tiesību ierobežojumus nevajadzētu automātiski vadīties pēc tiem pašiem kritērijiem, kas piemērojami attiecībā uz iejaukšanos, ko atļauj Konvencijas 8. – 11. pants. Līdz ar to standarti, kas piemērojami, lai noteiktu 1. protokola 3. panta ievērošanu, ir jāuzskata par mazāk stingriem nekā principi, kas piemērojami saskaņā ar Konvencijas 8. – 11. pantu. (*sk. Ždanoka v. Latvia [GC], para 115a*)

Līdzīgu viedokli iepriekš pauda ECT tiesnesis Egils Levits atsevišķajā viedoklī par Pirmās palātas spriedumu lietā “Ždanoka pret Latviju”, atzīmējot, ka vēlēšanu tiesībām un cilvēktiesībām piemīt atšķirīgas funkcijas. Vēlēšanu tiesību mērķis ir nodrošināt tautas demokrātisku dalību valsts pārvaldē un leģitimēt valsts institūcijas, kamēr cilvēktiesības sliecas aizsargāt individuālās brīvības no valsts iejaukšanās. Tādējādi valstu konstitucionālajās iekārtās vēlēšanu tiesības, ņemot vērā to atšķirīgo juridisko dabu, nekad netiek uzskatītas par cilvēktiesībām (būtiskām, pamata), bet vairāk kā politiskās tiesības, kuras pieder konstitucionālās iekārtas institucionālajai jomai. Tāpēc šo tiesību juridiskā nozīme, tāpat kā to interpretācija un praktiska piemērošana, balstās uz atšķirīgiem principiem nekā tiem, kas ir piemērojami attiecībā uz cilvēktiesībām. [*Sk. ECT Pirmā departamenta spriedums lietā “Tatjana Ždanoka pret Latviju” // Latvijas Vēstnesis, Nr. 111 (3059) 15.07.2004.*]

It īpaši tas attiecināms uz tā saucamajām pasīvajām vēlēšanu tiesībām – tiesībām tikt ievēlētam parlamentā.

Minētā iemesla dēļ vēlēšanu tiesību ierobežojumu izvērtēšanai ECT Lielā palāta piemēroja testu, kas atšķirās no testa, kuru izmantoja ECT Pirmā palāta.

Izmantojot klasisko testu, ECT Pirmā palāta atzina, ka iesniedzējas (t.i., Tatjanas Ždanokas) tiesības ir ierobežotas nesamērīgi, jo viņa vairs nevar apdraudēt demokrātiju Latvijā.

Savukārt ECT Lielās palātas sprieduma pamatā tika likta atziņa, ka vēlēšanu tiesību jomā valstij demokrātijas pašaizsardzības nolūkā ir dodama samērā liela rīcības brīvība, jo “nevar izslēgt to, ka persona vai personu grupa atsauksies uz Konvencijā vai tās protokolos nostiprinātajām tiesībām, lai tām būtu “tiesības” uz rīcību, kas praksē nozīmē darbības, kuru nodoms ir Konvencijā noteikto tiesību vai brīvību sagraušana; jebkāda šāda graužoša darbība darītu galu demokrātijai.” Tāpēc ECT uzskata, ka “nevajadzētu nevienam atļaut balstīties uz Konvencijas noteikumiem, lai vājinātu vai iznīcinātu demokrātiskas sabiedrības ideālus un vērtības”. (*Ždanoka v. Latvia [GC], para 99*)

Tādējādi, izskatot Konvencijas 1. protokola 3. panta ievērošanu, ECT koncentrēja uzmanību galvenokārt uz diviem kritērijiem: vai bija patvaļīgums vai samērīguma trūkums, un vai ierobežojums ir kavējis cilvēku viedokļa brīvu izpausmi. (*sk. Ždanoka v. Latvia [GC], para 115c*)

ECT atzina, ka konkrētu vēlēšanu tiesību ierobežojumu nepieciešamību attiecīgās valsts politiskās evolūcijas gaismā vislabāk spēj izvērtēt nacionālā tiesa un likumdevējs.

Īpaši nozīmīgs “Ždanokas lietā” ir Lielās palātas secinājums, ka tiesību kandidēt vēlēšanās ierobežojumu mērķis bija nevis sodīt tos, kas bija pret demokrātisko procesu integritāti, bet drīzāk izslēgt tādu personu dalību likumdošanā, kuras aktīvi darbojušās partijā, kas vardarbīgi mēģinājusi gāzt no jauna izveidoto demokrātisko režīmu valstī.

Tādējādi vēlēšanu likumā noteikto ierobežojumu galvenais mērķis ir aizsargāt parlamentu no personām, kuras sevi ir diskreditējušas sakarā ar viņu darbošanos organizācijās, kas bija padomju totalitārās sistēmas balsts.

Vienlaicīgi ECT norādīja, ka vēlēšanu tiesību ierobežojumi nevar būt mūžīgi un tie periodiski jāpārskata, virzoties uz to atcelšanu.

Lai ierobežojošs pasākumus atbilstu Konvencijas 1. protokola 3. pantam, var pietikt ar mazāku individualizācijas pakāpi pretstatā situācijām attiecībā uz iespējamu Konvencijas 8. – 11. panta pārkāpumu.

Tas nozīmē, ka arī šajā gadījumā individualizācijas pakāpei jābūt tādai, lai tā varētu izturētu Satversmes atbilstības testu.

Kā zināms, ECT Lielā palāta, izvērtējot iesniedzējas vēlēšanu tiesību iespējamo aizskārumu, atzina, ka tie nepārkāpj standartus, ko izvirza Konvencija.

Šāds secinājums, citastarp, tika argumentēts ar konstatējumu, ka iesniedzēja nav distancējusies no LKP antidemokrātiskās darbības.

Pēc tiesas ieskata, partijas darbība ir piedēvējama tās biedriem, īpaši tiem, kas partijā ieņem vadošus amatus, ja vien šie biedri nedistancējas no šādas darbības. Pretējā gadījumā ir pamats domāt, ka to darbība ir vērsta uz destruktīvu rīcību attiecībā uz demokrātijas vērtību respektēšanu.

Jau Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedumā lietā Nr. 2000-03-01 tika atzīts, ka formāla piederība VDK, LKP un citām organizācijām nevar kalpot par iemeslu, lai personu nedrīkstētu pieteikt par kandidātu un ievēlēt Saeimā.

Satversmes tiesa to vēlreiz ir apliecinājusi, atzīstot vēlēšanu tiesību ierobežojumu neatbilstību Satversmei attiecībā uz J.Bojāru, jo tika konstatēts, ka “viņš ar savu rīcību pierādījis savu iestāšanos par Latviju kā par neatkarīgu un demokrātisku republiku”.
(Satversmes tiesas 2006. gada 15. jūnija spriedums lietā Nr. 2005-13-0106 20.2 punkts)

Lai analogus mazāk aizskarošus ierobežojumus varētu piemērot arī attiecībā uz citām personām, likumdevējam būtu jānosaka papildus nosacījumi, kas dotu iespēju panākt Satversmei atbilstošu individualizācijas pakāpi. Šādu nosacījumu noteikšana varētu kalpot par starpposmu ceļā uz vēlēšanu tiesību ierobežojumu atcelšanu šai personu kategorijai nākotnē.

Rīgā 2006. gada 22. jūnijā

Satversmes tiesas tiesnesis

Juris Jelāgins